

EUROOPAN SISÄINEN TURVALLISUUS MURROKSESSA

Mitä on kokonaisvaltainen resilienssi muuttuvan turvallisuuden keskellä, Tapio Juntunen?

Resilienssi on noussut viime vuosina keskeiseksi käsitteeksi turvallisuuspolitiikassa. Tampereen yliopiston yliopisto-opettaja Tapio Juntunen avaa, mitä resilienssi tarkoittaa ja miten muuttuvat turvallisuuskäsitykset vaikuttavat yhteiskuntaamme.

Resilienssi, iskunkestävyys, eli kyky sopeutua ja palautua kriiseistä, on käsite, joka on yleistynyt niin politiikassa, yritysmaailmassa kuin julkisessa keskustelussa. Se viittaa sekä yksilöiden että yhteiskuntien valmiuteen kohdata odottamattomia muutoksia ja uhkia.

”Viimeiset 10–15 vuotta on eletty jonkinlaista kulkua kohti resilienssiparadigmaa”, arvioi Tampereen yliopiston yliopistonlehtori **Tapio Juntunen**.

”Karrikoiden voisi sanoa, että se tarkoittaa turvallisuuspolitiikan siirtymää ennaltaehkäisystä kohti resilienssiä ja sen vahvistamista korostavaa, reaktiivisempaa ajattelua, jonka taustalta löytyvät monen uhkakuvan muutokset ja yhteiskunnallisen kompleksisuuden kasvu.”

Juntunen väitteli alkuvuodesta tohtoriksi väitöskirjallaan Suomen kylmän sodan ajan ydinasevalvontapolitiikasta. Ydinasejärjestyksen muutoksen rinnalla Juntusta on kuitenkin jo kauan ohjannut käsitteellisteoreettisempi kiinnostus turvallisuuden käsitteitä ja resilienssiä kohtaan.

LYHYESTI:

- Resilienssi eli kriisinkestävyys viittaa yhteiskuntien ja yksilöiden kykyyn sopeutua ja palautua kriiseistä.
- Suomessa kriisinkestävyyttä tulkitaan usein valtiovetoisesti, keskittyen materiaaliseen varautumiseen, huoltovarmuuteen ja kriittisen infra-struktuurin suojeluun.
- Liiallinen keskittyminen ulkoisiin uhkiin, kuten Venäjän hybridivaikuttamiseen, voi kaventaa turvallisuuskeskustelua ja jättää katveeseen muita tärkeitä uhkia, kuten ympäristökriisejä.
- Juntusen mukaan tarvitaan myös laajempaa, yhteiskuntapoliittista resilienssiä, joka huomioi henkiset valmiudet, yhteisöllisyyden ja ihmisten väliset suhteet.

Resilienssi ja valtiovetoisen turvallisuuden esiinmarssi

Miten resilienssi ja turvallisuus siis on Suomessa tulkittu, ja millä lailla Suomi on sitä rakentanut?

”Olen näkevinäni, että Suomessa on perinteisesti hieman enemmän valtion ja turvallisuusviranomaisten strategista toimintaa korostava käsitys siitä, miten resilienssi muodostuu”, Juntunen arvioi.

”Jos verrataan angloamerikkalaiseen malliin,

jossa korostetaan paikallistason toimijuutta ja yksilöiden vastuuta, meillä käsitys resilienssin tuottamisesta on valtiolähtöisempi.”

Hän tarkoittaa tällä sitä, että resilienssikysymykset pelkistyvät usein yhteiskunnan materiaaliseen varautumiseen, huoltovarmuuteen ja kriittisen infrastruktuurin suojeluun. ”Nämähän antavat viranomaisille johdonmukaisen työmaan, ja materiaalinen varautuminen on Suomessa kansainvälisesti vertaillen hyvällä tolalla”, Juntunen myöntää.

Turvallisuusympäristön muutos on väistämättä edistänyt tätä tulkintaa entisestään. ”Viimeisen parin kolmen vuoden aikana on tapahtunut jotain sellaista, josta voisi ajatella, että ulkoiset perusuhat ja niiden kuvastot ovat alkaneet määritellä uudelleen myös käsitystämme hyvin perustavista turvallisuuteen liittyvistä jännitteistä”, Juntunen toteaa.

Hän viittaa erityisesti jännitteisiin kansalaisten ja valtiiovallan välillä sekä kansallisen turvallisuuden ja ihmisoikeuksien tasapainoon.

”Toisaalta turvallisuus on väistämättä lähtemättömässä ristiriidassa joidenkin yksilönvapauksien kanssa, mutta toisaalta se itse kuuluu ihmisoikeuksiin”, Juntunen pohtii.

Jo siviilitiedustelulakia valmisteltaessa keskeiseksi argumentiksi nousi juuri kansallinen turvallisuus, mutta Juntunen huomauttaa, että käytännön politiikkaa ohjaavana käsitteenä se on vielä jokseenkin monimerkityksellinen.

Kyse ei ole uudesta käsitteestä siinä mielessä, että sille on vakiintuneita kansainvälisiä muotoja ja se on intuitiivisesti ymmärrettävä. Resilienssihän taas aikanaan oli selkeä uudissana.”

Juntunen näkee kuitenkin riskinä, että liiallinen keskittyminen kansalliseen näkökulmaan voi saada unohtamaan Suomen kaltaisen pienen valtion riippuvuuden rajat ylittävistä yhteistyöstä, Euroopan unionista ja maailman tapahtumista.

”Vaikka EU:n turvallisuusuhkat ovat tällä hetkellä varsin yhteneviä, yhdysvaltalaisen kansallisen turvallisuuden käsitteen soveltaminen EU-kontekstiin on käsitteellisesti ristiriitaista”, hän sanoo. ”EU:lla on lainsäädäntövaltaa jäsenmaihinsa nähden, mutta se ei kuitenkaan ole suvereeni toimija samalla tavalla kuin kansallisvaltio.”

Sisäinen turvallisuus ulkoisten uhkien keskellä

Kaikki turvallisuusuhat eivät ole sotilaallisia, vaikka Ukrainan sota onkin tällä hetkellä niistä näkyvin. Ensimmäistä kertaa uusi valmiuslaki otettiin Suomessa käyttöön maaliskuussa 2020, kun maahan julistettiin poikkeusolot koronaviruspandemian vuoksi.

”Koronapandemia vaikutti siihen, miten resilienssi ja valtiovetoinen turvallisuus ovat nousseet keskiöön”, Juntunen arvioi. ”Kynnys valtion suorittamille ja sen toimijuutta vahvistaneille poikkeuskeinoille laski tietyllä tavalla.”

”Poikkeuslait ja kansalaisten perusvapauksien rajoittaminen, kuten Uudenmaan sulku, ovat varmasti myös jättäneet omat jälkensä.”

Pitkäaikaisvaikutuksista on vielä vaikea sanoa, mutta tutkimuksissa on havaittu turvattomuuden kokemuksen lisääntymistä kansalaisten arjessa. ”Uhkakuvat, riskit ja varautumisen tarve ovat korostuneet”, Juntunen toteaa.

Saari-Suomi vai lintukoto-Suomi?

Keskustelu sisäisestä turvallisuudesta näyttää usein keskittyvän ulkoisiin uhkiin. Myös EU:n globaalistrategiassa ulkoinen ja sisäinen turvallisuus sidottiin tiiviisti yhteen. Rajanvedot niiden välillä ovat vaikeita, kuten Juntunenkin huomauttaa.

Voiko liiallinen keskittyminen ulkoisiin uhkakuviin edistää ajatusta Suomesta jonkinlaisena ”lintukotona”? Juntunen löytää ajatukselle heijastuspintaa, mutta alleviivaa myös historiallisia syitä suomalaisten asennoitumiselle.

”Jos mietitään suomalaisia yhdistäviä historiallisia kokemuksia turvattomuudesta, ulkoiset uhat ovat olleet niihin kiistatta osallisia. Jo Venäjän kainalossa oleminen luo kehyksen sille”, hän sanoo.

Suomen maantieteellinen sijainti pienenä, hieman syrjässä sijaitsevana valtiona globaalissa maailmassa näkyy ”eristäytyneisyyden kertomuksena”. ”Edes vuosituhannen vaihteen globaalisuudelta ei täysin vienyttä tätä tunnetta pois”, Juntunen arvioi.

”Samanlaista eristäytyneisyyden tunnetta ei Keski-Euroopassa välttämättä ole.”

Uhkakuvien pelkistyminen voi olla riski

”Samaan aikaan kun yhteiskunnan kompleksisuus kasvaa, meillä uhkakuvapuhe on jopa pelkistynyt”, Juntunen huomauttaa. ”Nythän vallitseva uhkakuva, jonka ympärille keskustelu keriytyy, koskee Venäjän hybridihäirintää ja sotilaallista uhkaa.”

Vaikka Ukrainan sota on havahduttavan iso asia ja keskittyminen siihen ymmärrettävää, ei se tarkoita, että muut uhat olisivat kadonneet. ”Kompleksisuus itsessään ei ole kadonnut maailmasta, eikä uhkien sekoittuminen ja limittyminen”, Juntunen korostaa.

Myös erityisesti 2000-luvun alussa käyty keskustelu niin kutsutuista uusista uhkista—kuten kyberrikollisuudesta, kansainvälistä rikollisjärjestöistä ja huumekaupasta—limittyy valtiolähtöisiin toimijoihin ja hybridisodankäyntiin. ”Esimerkiksi rajalakikeskustelun, itärajan tilanteen ja maahanmuuton kohdalla tämä näkyy selkeästi ja on saanut jatkuvasti uusia kierroksia”, Juntunen toteaa.

”Pintapuolisesti näyttää siltä, että puhumme aika lailla yhdestä uhkasta tällä hetkellä. Samalla valtiolähtöisemmän turvallisuusajattelun myötä monet globaalit riskit, kuten ympäristökriisit, ovat joutuneet katveeseen”, hän varoittaa.

Henkisillä valmiuksilla kohti yleistettävämpää resilienssiä

Palataan resilienssiin, jonka ympärillä käytävä keskustelu on Juntusen mielestä erityisen tärkeää juuri nyt. Mitä keskustelusta hänen mielestään puuttuu?

Se, mikä on unohtunut, on yleistettävän adaptiivisen resilienssin huomioiminen. ”Yhteiskuntapoliittista yleistettävää resilienssiä ei välttämättä enää nähdä niin selkeästi turvallisuustoimintana tai sen vaikutusta kansalaisten kriisivalmiuteen”, hän sanoo.

Yleistettävällä adaptiivisella resilienssillä Juntunen tarkoittaa keskittymistä yhteiskuntapoliittisiin rakenteisiin, ihmisten välisiin suhteisiin ja yhteisöllisiin piirteisiin, jotka edesauttavat positiivista reagoimista ja sopeutumista mihin tahansa kriiseihin ja uhkiin.

”Sitä voi kuvata jonkinlaisena hyvinvointiyhteiskuntapolitiikkana, jonka resepti on sinänsä poliitikkojen tehtävä”, hän selventää.

Pelkästään turvallisuuteen Juntunen ei kuitenkaan yhteiskuntapolitiikkaa keskittäisi. ”Jos alamme puhua vaikkapa varhaiskasvatuspolitiikasta, jonka onnistuminen on tutkimuksissa korreloinut lasten resilienssin kanssa, turvallisuuskäsitteen päälle liimaaminen voisi saada ei-toivottuja sävyjä”, hän huomauttaa.

”Ainakin resilienssiin liittyvää keskustelua pitäisi silti laajemmin käydä, ja muistaa, ettei käsitys yhteiskunnallisesta resilienssistä pelkistyisi vain materiaaliseen ja poliittisen tason varautumiseen”, Juntunen painottaa.

Holistista, kokonaisvaltaista turvallisuutta, jota varautumisen mallimaana oleminen vaatii, ei Juntusen mukaan voi koteloida vain sotilaallisen sektorin erityiskysymyksiin. Hän muistuttaa vanhasta henkisen maanpuolustuksen perinteestä, jolla on vahva sosiologinen, yhteisöllisyyttä ja solidaarisuutta korostava puoli.

”Suurvalta- ja sotilaspoliittiseen hybridihäirintään ja kriisiin liittyy kuitenkin myös henkinen ja psykologinen ja laajempi yhteiskuntapoliittinenkin ulottuvuus, Juntunen huomauttaa.

SAMUEL TAMMEKANN

Artikkelisarja on toteutettu Valtioneuvoston kanslian Eurooppa-tiedotustuella hankkeelle ”Euroopan sisäinen turvallisuus Ukrainan sodan mainigeissa”.

SaferGlobe on vuonna 2010 perustettu riippumaton suomalainen ajatushautomo, joka tuottaa tietoa ja kehittää työvälineitä kestäväen rauhan ja turvallisuuden edistämiseksi.

Lue lisää: saferglobe.fi

